

SÜNEN-İ ERBA'A VE BAZI HADİS KİTAPLARINDA YER ALAN HADİSLERİN DURUMU*

Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhay el-Leknevî el-Hindî (126-1304 h.)

Çev: Dr. Mustafa KARATAŞ

SORU: Sünen-i Erbaa gibi büyük kitaplarla, Beyhakî, Dârekutnî, Hâkim, İbn Ebî Şeybe ve diğer meşhur hadis kitaplarından bulunan hadislerin "sahîh li-zâtihi", "sahîh li-gayrihi", "hasen li-zâtihi", "hasen li-gayrihi" açısından durumları nedir?

CEVAP: Bu tür kitaplar içerisinde yer alan bütün hadisler "sahîh" ya da "hasen" değildir. Bu eserler "sahîh", "hasen", "zayıf" ve "mevzû" haberleri içermektedir. Bu konu aşağıda geniş olarak ele alınmaktadır:

SÜNEN KİTAPLARI

İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), Irâkî (ö. 806/1403) ve diğer hadisçiler Sünenlerde "hasen hadis"lerden başka "sahîh" ve "zayıf hadis"lerin de bulunduğunu söylemektedirler.¹ Nevevî ise (ö. 676/1277), Sünenlerde "sahîh", "hasen", ve "zayıf hadis"lerin yanısıra "münker hadis"lerin de bulunduğunu belirtmektedir.² Diğer taraftan *Mesâbîhu's-Sünne* müellifi Begavî'nin (ö. 516/1122), Sünenlerdeki hadisleri "hisân" olarak isimlendirmesine, hadisçiler arasında meşhur olmayan bir istilâh olduğu ileri sürülerek itiraz edilmektedir.

Sünenlerdeki hadislerin sıhhati konusunda Irâkî şöyle demektedir: "Sünen kitaplarındaki hadislere "sahîh" diyenler yanılmaktadırlar; "Kütüb-i Hamse'nin sıhhati konusunda şark ve garp bilginleri hemfikirdirler" diyen Ebû Tâhir es-Silefî (ö. 576/1180) ile, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Câmi'*ine "el-Câmi'u's-Sahîh" diyen Hâkim (ö. 405/1014) ve "sahîh" tabirini kullanan Hatîb Bağdâdî de (ö. 463/1070) bu konuda dikkatli davranmamışlardır.³

*Bu makale Abdülhay el-Leknevî'nin *el-Ecvibetü'l-Fâdula li'l-Es'ileti'l-Aşerati'l-Kâmile* isimli kitabının (Mektebetü'l-matbûâtü'l-İslâmiyye, Halep 1384/1964) ikinci sorusu ve cevabı içerisinde (s. 66-101) yer almaktadır. Dipnotlardaki açıklamalar, eseri *et-Ta'likâtu'l-Hâfilât 'ale'l-Ecvibetü'l-Fâdula* ismini verdiği şerhiyle birlikte neşreden değerli âlim Abdülfettah Ebû Gudde'ye (ö. 1997) aittir ki, kanaatimizce bu açıklamalar en az metin kadar önemlidir.

1. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 47; Irâkî, *Şerhu Elfiye*, I, 101.

2. Nevevî, *et-Takrîb*, s. 95.

3. Irâkî, *Şerhu Elfiye*, I, 104. Irâkî'nin eserinde Hatîb Bağdâdî'nin, Tirmizî'nin

Söz konusu eserler sıhhat bakımından mukayeseli olarak aşağıda ele alınmaktadır:

1. Sünen-i Ebî Dâvûd

Zehebî (ö. 748/1347) "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*" isimli eserinde Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) "Sünen'inde zikredilen hadisleri şu şekilde derecelendirmektedir:

Birinci Derece: Buhârî (ö. 256/869) ve Müslim'in (ö. 261/874) yani Şeyhân'ın kitaplarında rivâyet ettiği "muttefekun aleyh" hadislerdir ki bunlar kitabın yarısına eşittir.

İkinci Derece: Buhârî ve Müslim'in birinin alıp diğerinin almadığı hadislerdir.

Üçüncü Derece: Buhârî ve Müslim'in rivâyet etmediği, ancak "illet" ve "şâz" yönünden senedi "ceyyid" ve "sâlim" olan hadislerdir.

Dördüncü Derece: İki veya daha fazla "leyyin tarik"le gelmesi sebebiyle âlimler tarafından isnâdı "sâlih" kabul edilen hadislerdir.

Beşinci Derece: Râvinin hıfzının yetersiz oluşu nedeniyle senedi zayıf sayılan hadislerdir ki, Ebû Dâvûd çoğu zaman bu gibi hadisler hakkında bir şey söylememektedir.

Altıncı Derece: Râvîsi sebebiyle zayıf olduğu açığa çıkmış olan hadislerdir ki, Ebû Dâvûd bu hadisler hakkında çoğu yerde susmayıp "zayıf" olduğunu açıklamaktadır. O, ancak râvînin "meşhur" olması ya da halinin bilinmemesi (nekâret) sebebiyle bir şey söylememiş olabilir.

2. Sünen-i Tirmizî:⁴

Zehebî (ö. 748/1347), Ebû Nasr Abdurrahman b. Abdilhâlik'in (ö. 574/1178)⁵ şöyle dediğini zikretmektedir: Tirmizî'nin "*el-Câmi*"indeki

yanısıra Nesâî'nin *Sünen*'i için de "sahîh" tabirini kullandığı görülmektedir (bk. Irâkî, a. yer).

4. Tirmizî'nin Sünen'ine *el-Câmi'u's-Sahîh* de denilmektedir.

5. Abdurrahim b. Abdilhâlik, "Yusûfî" nisbesiyle maruftur. İbn 'Imâd'ın *Şezerâtü'z-Zeheb* (IV, 248) ve İbn Tağrîberdî'nin *en-Nücümü'z-Zâhira* (VI, 84) adlı eserlerinde onun hicrî 574 yılında vefat ettiği belirtilmektedir. Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz* adlı eserinde (s. 634) Tirmizî'nin biyografisi içerisinde bu şahıstan

hadisler dört kısma ayrılmaktadır:

Birinci Kısım: Sıhhati kesin olanlar.

İkinci Kısım: Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin (ö. 303/915) şartına uyanlar.

Üçüncü Kısım: İleti açıklanan hadisler.

Dördüncü Kısım: Tirmizî'nin açıkladığı son grup hadisler ki, bunlar da, "Dördüncü kez içki içerse onu öldürün" ve "Rasûlullah (s.a.v.) Medîne'de düşman korkusu ve sefer durumu söz konusu olmadığı halde öğle ve ikinci namazlarını cem ederek kıldı." hadisleri dışında bazı fıkıhçıların amel ettiğini söylemiş olduğu hadislerdir.⁶

bahsetmektedir. Ancak zikredilen o yerde bu zâtın ismi İbn Abdilhâlik yerine yanlışlıkla sadece Abdülhâlik olarak yazılmıştır.

6. Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunan hadisleri dört gruba ayıranların ilki, Hâfız Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî'dir (ö. 507/1113). Makdisî bu hususu Bağdat'ta hadis uyduran bir zümreye karşı zikretmiş, daha sonra da *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte* kitabında açıklamıştır. Sözkonusu bu kitap, ilk defa 1307 senesinde Kahire'de kıymetli arkadaşımız Hüsâmeddîn el-Kudsî tarafından neşredilmiştir. Eserin baskısında üstadımız Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin ta'likleri de yer almaktadır.

Zehebî'nin sözünü ettiği Ebû Nasr el-Yûsufî, Hâfız Makdisî'nin sözünü değiştirmiştir. Halbuki Makdisî'nin ibaresi şöyledir:

Dördüncü kısım hakkında Tirmizî şöyle demektedir: "Bu kitapta rivâyet ettiğim hadislerden sadece biri hariç diğerlerini bazı fıkıh âlimleri kabul etmişlerdir." Bu ibârede sözkonusu iki hadis istisnâ edilmektedir (bk. *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, s. 13).

Tirmizî "*Ebvâbü'l-menâkıb*"ın ardından sözkonusu bu iki hadis hakkında şunları söylemektedir: "Bu kitapta bulunan hadislerin tamamı amel edilebilen hadislerdir. İlim ehli, iki hadis hariç bu kitapta yer alan hadislerle amel etmişlerdir. Bu iki hadis ise, İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği, "Nebî (a.s.) Medîne'de düşman korkusu ve sefer durumu sözkonusu olmadığı halde öğle ve ikinci namazlarını cem ederek kıldı" ve "İçki içene had cezâsı uygulayınız. Dördüncü kez içerse onu öldürünüz" şeklindeki hadislerdir (bk. Tirmizî, II, 331; İbnü'l-Arabî, *Ârîdâtü'l-Ahfezî*, XIII, 301). Tirmizî'nin bu sözü *Sünen*'in, *Kitâbu'l-İlel* ile birlikte yapılan Hindistan baskısında *Kitâbu'l-İlel*'den önce ayrıca eserin Ruşeydiye baskısında (II, 235) ve Abdurrahman Mübârekfûrî'nin *Tuhfetü'l-Ahfezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî* eserinde (IV, 348) görülebilir. Her iki yerde "cem hadisi" ve "...düşman korkusu, sefer ve yağmur olmaksızın" ibaresi geçmektedir. Mübârekfûrî'nin belirttiği gibi (bk. *Tuhfetü'l-Ahfezî*, I, 166), İbn Hacer hadis kitaplarında bu üç lâfzın bir arada zikredilmediğine ve hadisin sadece "Düşman korkusu ve sefer söz konusu

3. Sünen-i İbn Mâce

Zehebî, İbn Mâce (ö.273/886) için şöyle demektedir: İbn Mâce hâfız, sadûk ve engin bir ilim sahibi olmasına rağmen, kitabına “münker” ve az da

olmaksızın” ibaresiyle meşhur olduğuna dikkat çekmektedir. İbn Hacer'in “meşhur” sözü ile kastettiği mânâ rivâyetlerin çoğu olmalıdır. Çünkü Sahîh-i Müslim'in Nevevî şerhi ile birlikte yapılan baskısında (I, 217), *Sünen-i Ebî Dâvûd* (II, 6), *Sünen-i Nesâî* (I, 290), *Sünen-i Tirmizî*'nin İbnü'l-Arabî (I, 303) ve Mübârefürî (I, 166) şerhlerinde, “Düşman tehlikesi ve yağmur korkusu” şeklinde zikredilmektedir. Kitabın Hind baskısında, her iki şekildeki rivâyetler göz önünde bulundurularak üç lâfız bir arada zikredilmiş olabilir. Tirmizî'nin rivâyet ettiği sözkonusu bu “cem hadîsi”, Sünen'in Ruşeydiye neşrinde namaz bablarının baş taraflarında, “İki namazı cem etmek bâbı”nda (I, 26), *İbnü'l-Arabî Şerhi*'nde (I, 303), *Mübârefürî Şerhi*'nde (I, 166) ve Ahmed Muhammed şâkir'in tahkikiyle basılmış Haleb neşrinde (I, 355) yer almaktadır.

Öte yandan yine Tirmizî'nin rivâyet ettiği “...Dördüncü kez içerse onu öldürünüz” hadisi, Ruşeydiye baskısında “Hadler bâbı”nda, “İçki içtiği zaman ona had cezası uygulayınız. Dördüncü kez yine içerse onu öldürünüz” başlığı altında (I, 174), *İbnü'l-Arabî Şerhi*'nde (II,222) ve *Mübârefürî Şerhi*'nde (II, 330) yer almaktadır. Hadîsin hükmünün nesh olup olmadığı konusunda Ahmed Muhammed şâkir çok faydalı bir bahis açmış, konuyu Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine yaptığı tahkik içerisinde ele almış (IX, 49-92) ve bu çalışmayı daha sonra hicrî 1370 tarihinde müstakil bir risâle halinde, *el-Kelimetü'l-fasl fî Katli Müdmini'l-Hamr* adıyla neşretmiştir. Ahmed Muhammed Şâkir bu çalışmasında, içki içtiğinden dolayı kendisine üç defa had uygulanan birinin, içkiyi terk etmeyerek dördüncü kez içtiğinde artık öldürüleceği ve bu hükmün mensûh olmadığı sonucuna varmıştır. Tirmizî'nin de işaret ettiği gibi bu hadîsin hükmünün nesh edildiğine dâir icmâ olduğunu iddia etmek ve hadis ile ameli terk etmek doğru değildir. Ahmed Muhammed Şâkir daha sonra bu konuda Sahâbenin ve diğer âlimlerin görüşlerini zikretmektedir. Konuyu ayrıntılarıyla ele almak isteyen kimse oraya bakabilir.

Diğer taraftan “öğle ve ikinci namazlarının cem edilmesi hadisi”ne gelince; Hattâbî'nin *Meâlimü's-Sünen*'inde (I, 275) ve diğer bir çok âlimin de belirttiği gibi, cumhûrun aksine İbn Sîrîn sözkonusu hadisle amel etmiştir.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşıldığına göre, her iki hadisi Hâfız Makdisî'nin genel olarak yaptığı taksimden ayırmaya gerek kalmamaktadır. Çünkü bir kısım fukahâ bu iki hadisle amel etmişlerdir. İster Makdisî'nin, isterse Tirmizî'nin sözlerinden çıkan anlama göre olsun, bu iki hadisi istisnâ etmek ise yersizdir. Dolayısıyla bu durumda hadisleri üç gruba ayırmak gerekmektedir. Ancak Tirmizî tarafından bu iki hadisle amel etmeyi güvenilir bulmayan bazı âlimlerin varlığını açıklanmasıyla birlikte dörtlü bir taksim ortaya çıkmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.

olsa “mevzû” hadis almakla “Sünen” inin derecesine gölge düşürmüştür.⁷

7.Üstad Zâhid el-Kevserî, Makdisî'nin *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte* adlı eserine yaptığı ta'likatta şunları söylemektedir: “İbnü'l-Cevzî, İbn Mâce'nin hadisleri içerisinde otuz kadarının “mevzû” olduğunu şöyle nazmetmiştir: Mevzû hadisler otuz kadardır,

Onu tenkit edenlerin dediklerinden azdır;

Ki, o kimseler bu eserin çoğu “zayıf”,

Hatta “mevzû” demektedir.”

Dostumuz Üstad Muhammed Abdürreşîd en-Nu'mânî el-Hindî, *Mâ Temessu İleyhi'l-Hâce Limen Yutâli'u Sünene İbn Mâce* adlı kıymetli eserinde (s. 38-44), İbn Mâce'nin hadislerinden İbnü'l-Cevzî'nin Kitâbu'l-Mevzûât'ına aldığı hadisleri tek tek sıralamıştır ki, bunlar toplam otuz dört hadistir. Ayrıca İbnü'l-Cevzî dışında kalan diğer âlimlerin “mevzû” dedikleri yedi hadîsi de senetleri hakkında yapılan tartışmaları da belirterek zikretmiştir. Böylece İbn Mâce'de “mevzû” denen hadislerin sayısı kırk bir'e ulaşmıştır. Abdürreşîd Nu'mânî daha sonra şunları söylemektedir: “Bunlar benim şu kısa çalışmam esnasında İbn Mâce'nin Sünen'indeki hadislerin içerisinde hadis hâfızlarından bir kısmının “mevzû” dediklerini tesbit ettiğim hadislerdir. Sünen'de pek çok “zayıf” hadis vardır. Hatta bir kısmı diğer kısmından daha da zayıftır. Şayet bunları hadis âlimlerinden biri, bir araya derlemiş olsa, bir cilt teşkil edebilir.

Öte yandan Zehebî Siyer'inde, İbn Mâce'nin biyografisinden bahsederken Sünen'indeki hadisler konusunda şunları söylemektedir: “Hüccet olamayacak hadislerin sayısı oldukça fazladır. Sözkonusu hadislerin sayısı bin civarındadır.” San'ânî *Tavdîhu'l-Efkâr*'ında (I, 223) Zehebî'nin Siyer'deki bu sözlerini naklettikten sonra onun *Tezkire* adlı eserinde ise, İbn Mâce'nin Sünen'indeki kitap sayısının otuz iki olduğunu, talebesi Ebu'l-Hasen İbnü'l-Kattân'ın hocası İbn Mâce'nin Sünen'inde bin beş yüz bâb içinde toplam dört bin hadisin yer aldığını söylediğini zikretmektedir.

İbn Hacer, *el-Fehrese* adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir: “Hâfız Mizzî, İbn Mâce'nin münferid olarak rivâyet ettiği hadislerin çoğunlukla “zayıf” olduğunu haber vermektedir.” İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb* adlı eserinde İbn Mâce'nin biyografisi kısmında (IX, 531), Hâfız şemseddîn Muhammed b. Ali el-Husaynî tarafından kaleme alınmış bir belgede, Üstad Hâfız Ebu'l-Haccâc el-Mizzî'nin, ‘İbn Mâce'nin münferid kaldığı hadisler’ sözüyle, onun *Kütüb-i Hamse*'ye infirâd ettiği hadislerinin kastedildiğine dair bir bilgi gördüğünü belirtmektedir. Ancak Hüseyinî ve hocası Mizzî'nin bu sözlerini sözkonusu hadislerin metinleri yerine, bu hadislerin senedlerine atfetmek daha doğru olur. Çünkü bu hadisleri arasında “sahîh” ve “hasen” hadisler de bulunmaktadır. Nitekim Üstad Zâhid el-Kevserî de aynı düşüncüyü paylaşmaktadır. O, bu konuyu *Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse* eserine yazdığı ta'likâta (s. 21) açıklamaktadır. Bütün bunlara rağmen âlimler İbn Mâce'nin rivâyet

a-Ebû Dâvûd ile Tirmizî'nin "Sünen"lerinin Mukayesesi:

İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) "Mukaddime adlı eserinde şöyle demektedir: "Ebû İsâ et-Tirmizî'nin kitabı "hasen" hadislerin bilinmesi bakımından sahasında ilk eserdir. "Hasen" hadislerin bulunduğu eserlerden birisi de Ebû Dâvûd'un "Sünen"i'dir.⁸ Ebû Dâvûd kitabının içeriği hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Bu eserde "sahih, sahîhe benzer ve sahîhe yakın olan hadisleri zikrettim." Ebû Dâvûd, her bâbda o bölümle ilgili bildiği en sahih hadisleri rivâyet ettiğini anlattıktan sonra şunları aktarır: "Kitabımda bulunan hadislerden aşırı zayıflık alâmeti bulunanları belirttim. Hakkında hiç bir şey demediğim hadisler "sâlih" hadislerdir. Bunların da arasından bir bölümü diğerlerinden daha "sahih"tir."

Ebû Dâvûd'un "Sünen"inde herhangi bir açıklama yapmaksızın mutlak olarak rivâyet ettiği hadisler, "sahih" ya da "hasen" olduğu hususunda herhangi bir delil bulunmayan hadislerden ise; O'na göre bu hadislerin "hasen" olduğuna hükmederiz. Bu gibi hadisler bazan başkasına göre "hasen" olmayabilir.

b-Ebû Dâvûd'un "Sünen"i ile Nesâî'nin "Sünen"inin Mukâyesesi:

İbnü's-Salâh sözlerini şöyle sürdürmektedir: "Hâfız Ebû Abdullah b. Mende (ö.395/1004) Mısır'da iken Muhammed b. Sa'd el-Bâverdî'den (ö.301/913) şunları işittiğini anlatmaktadır: "Nesâî'nin usûlü, terkinde icmâ olmadıkça herkesten hadis almaktır." İbn Mende'nin kendisi ise şöyle söylemektedir: "Ebû Dâvûd başka bir hadis bulamayınca, isnâdî "zayıf" dahi olsa o hadisi rivâyet eder. Çünkü onun görüşüne göre "zayıf" hadis kişilerin re'yinden daha üstündür."

Suyûtî (ö. 911/1505) "Zehru'r-Rubâ 'ale'l-Müctebâ" adlı eserinin önsözünde şunları söylemektedir: "Hâfız Ebu'l-Fadl b. Tâhir el-Makdisî (ö. 600/1203) "Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte" isimli eserinde şöyle der: "Ebû Dâvûd

ettiği hadislerle amel etmek isteyen mübtedîler için herhangi bir tereddüte mahal kalmayacak şekilde onların sıhhatini ortaya koymuşlardır. Şehâvî'nin de belirttiği gibi (*Fethu'l-Muğîs*, s. 34) artık bundan sonra geriye hadislerin senedinin muttasıl olup olmadığı ve râvîlerin halini öğrenmek kalmıştır.

⁸.Kurtubî, "Tefsîr"inde ve ayrıca *Akdiyyetü'r-Rasûl* isimli eserinde, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inden *el-Musannef* ve *Musannefu Ebî Dâvûd* şeklinde bahsetmektedir. Kurtubî hadislerin tasnifini göz önünde bulundurarak böyle adlandırmış olmalıdır. Yoksa ıstılâhî mânâyı kastettiği düşünülemez.

ve Nesâî'nin kitaplarındaki hadisler üç kısma ayrılır:

1- "*Sahîhân*" da yer alan hadisler.

2-Buhari ve Müslim'in şartlarına göre "sahîh" sayılanlar. İbn Mende, Buhârî ve Müslim'in hadis alma şartlarını şöyle açıklamaktadır: "Terkinde icmâ olmayan kimselerden, "inkıtâ" ve "irsâl" olmaksızın "muttasıl" bir senedle gelen "sahîh" hadislerdir." Bu tarife göre ikinci kısımda yer alan hadisler de "sahîh" olmaktadır. Ancak bu hadislerin tarikleri, Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri tarikler olmayıp, her ikisinin de almadıkları diğer "sahîh" tariklerdir.

3-Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin kanaatlerine göre sıhhati kesin olmadığı halde kitaplarına aldıkları ve fakat daha sonra konunun uzmanlarınca durumu anlaşılan ve illetleri açıklanan hadisler."

4-Sünen-i Nesâî:

Suyûtî'nin aktardığına göre İmâm Ebû Abdullah b. Ruşeyd (ö.721/1321) şöyle demektedir: "Nesâî'nin "*Sünen*" i sahasında yazılmış kitaplar içersinde tasnifi eşsiz ve tertibi en güzel olan bir eserdir. İletleri açıklama yönü ile Buhârî ve Müslim'in eserlerinin ortak özelliğini taşır. Genel olarak "*Sahîhân*"dan sonra içerisinde en az zayıf hadis ve cerh edilmiş râvî bulunan kitap, Nesâî'nin "*Sünen*" idir. Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin kitapları bu yönüyle Nesâî'nin "*Sünen*"inden ayrılmaktadır. Çünkü İbn Mâce, yalanla ithâm edilmiş râvilerden ve "*Serikatü'l-Ehâdîs*" den⁹ hadis almıştır. Üstelik bu hadislerin bir kısmı sadece itham edilen bu râvîler tarafıyla bilinmektedir.

İbn Tâhir'in, Ebû Zür'a er-Râzî'den (ö. 264/877) naklen, İbn Mâce'nin "*Sünen*"indeki hadislerin tamamının otuz kadar olduğunu söylemesi, senesinde "inkıtâ" bulunduğundan doğru kabul edilmemiştir. Şayet doğru ise, Ebû Zür'a er-Râzî bu sözüyle, İbn Mâce'nin kitabında yer alan son

9.Sehâvî *Elfiye Şerhi*'nde (s. 160) bu konuda şunları zikretmektedir: "Serikatü'l-hadîs" bir hadisin sadece bir muhaddis tarafından rivâyet edildiği bilinmekte iken, birinin ortaya çıkarak aynı hadisi falanca hocadan (diğer râvinin hocasından) kendisinin de işittiğini iddia etmesidir. Ya da bir hadisi bilinen râvîsine nisbet etmek yerine, bilinmeyen başka bir râvîye nisbet etmektir. Diğer taraftan Zehebî, hadis kitaplarını ve hadis cüzlerini çalanların bunlardan (serikatü'r-ruvât) daha zararlı olduklarını belirtmektedir.

derece zayıf hadisleri kasetmiş olmalıdır.

Suyûtî'nin sözleri şöyle sürmektedir: “Bazılarının rivâyetine göre, Nesâî'nin “Sünen-i Kübrâ” isimli eserini tasnif ettiği zaman Remle Emiri'ne sunmuş, Emir, kitabın içindeki hadislerin tamamının “sahîh” olup olmadığını sormuş, Nesâî de hayır cevabını vermek durumunda kalmıştır. Ancak Nesâî bu konuşmadan sonra “Sünen” ini tekrar gözden geçirerek “Müctebâ” adı altında yeniden tasnif etmiştir. Zerkeşî (ö. 794/1391) “*Tahrîcu Ehâdisi'r-Râfi'i*” adlı eserinde, bu esere “Müctebâ” yerine “Müctenâ” denildiğini belirtmektedir.

Suyûtî “*Tedrîbü'r-Râvî*” adlı eserinde naklettiğine göre, Şeyhülislâm İbn Hacer (ö. 852/1448), “*Sünen-i Dârimî*” hakkında şunları söylemektedir: “Dârimî'nin “Müsned”i diğer “*Sünen*”lerden aşağı kalmaz. Şayet “*Kütüb-i Hamse*”ye dahil edilecek olsaydı İbn Mâce'nin “*Sünen*”inden daha üstün olurdu. Çünkü pek çok yönden ondan daha iyidir.

Bu konuda Irâkî ise şunları demektedir: “Buhârî, hadislerinin senedleri “muttasıl” olduğundan, eserine “*Müsned*” adını verdiği gibi, Dârimî'nin kitabı da “*Müsned*” adıyla meşhur olmuştur. Ne var ki, Sözkonusu eserde çok sayıda “mürsel”, “munkatî” ve “maktû” hadisler yer almaktadır. Dârimî'nin biyografisini verenler, onun “*el-Câmi*” “*el-Müsned*” ve “*et-Tefsîr*” gibi eserlerinden bahsetmektedirler. Sanırım şu anda elde mevcut olan eseri “*el-Câmi*” kitabı olmalıdır. “*el-Müsned*”e gelince, bu eser kaybolmuş olabilir.”

6-Dârekutnî'nin Eserleri:

Bedruddîn el-Aynî (ö. 855/1451), Dârekutnî'yi (ö. 385/995) şöyle eleştirmektedir: “Dârekutnî, “*Müsned*”inde “zayıf”, “illetli”, “münker”, “garîb” ve “mevzû” hadisler rivâyet etmiştir. Kendisi zayıf olduğu halde nasıl olur da Ebû Hânîfe'yi (ö. 150/767) zayıflıkla itham edebilir.¹⁰ Ayrıca onun eseri “zayıf”, “garîb”, “şâz” ve “illetli” hadislerle doludur. Diğer eserlerde bulunmayan pek çok hadis onun kitabında mevcuttur.” demektedir.¹¹ Rivâyete

10.Aynî, *el-Bidâye Şerhu'l-Hidâye*, I, 709.

11.Zeylâî, *Nasbu'r-Râye* isimli eserinde (I, 356) Dârekutnî'nin Sünen'inin, “illetli hadislerin toplandığı” ve “garîb hadîslerin kaynağı” olarak bahsetmektedir. Allah rahmet etsin, hocalarımızın hocası Muhammed b. Ca'fer el- Kettânî, er-Risâletü'l-

göre Dârekutnî Mısır'a geldiği zaman orada bulunan bazı kimseler kendisinden, bismelenin (namazda) açıktan okunacağına dair bir eser yazması istediler. Bunun üzerine o bir eser telif etti. Mâlikî mezhebine mensup bazı kimseler Dârekutnî'ye gelerek bu yazdıklarının "sahîh" olduğu hususunda yemin etmesini talep ettiklerinde ise o, şunları söyledi: "Bismelenin açıktan okunması hakkında Nebî (s.a.v)'den rivâyet edilen hadisler "sahîh" değildir. Sahâbeden nakledilenlere gelince, onların bir kısmı "sahîh", diğer bir kısmı ise "zayıf"tır."

7-Beyhakî'nin Eserleri:

Beyhakî'nin (ö. 458/1065) eserlerinde de "zayıf" hadisler yer almaktadır.¹²

Müstatrafe adlı eserinde (s. 31) şöyle demektedir: "Ne kadar garîb sünnet varsa Dârekutnî'nin *Sünen*'inde toplanmıştır. Hadislerin pek çoğu "zayıf", "münker" hatta "mevzû"dur."

12.Allah rahmet etsin, İbn Teymiyye, *er-Reddu 'ale'l-Bekrî* adlı eserinde (s. 20) sunları zikretmektedir: "Beyhakî rivâyet ettiği hadisleri çoğunlukla "sahîh" hadislerle nispet etmektedir. Beyhakî istidlâl için "mevzû" hadisleri en az kullanan muhaddislerdendir. Ne var ki, "mevzû" hadisleri desteklemek için, "mürsel" hadisleri ya da takviyeye ('âdid) ve itimâda elverişli olmayan âsârı zikrettiği halde, senedi onlardan daha sağlam olan hadisleri zayıf göstererek terk etmektedir." İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviyye* kitabında (III, 3) ise şöyle demektedir: "Beyhakî, fezâil konusunda hadis ehlinde bazılarının da yaptığı gibi, pek çok "zayıf" hadis, hatta "mevzû" hadis rivâyet etmiştir."

Allah rahmet etsin, üstadımız allâme, muhaddis, hâfız Ebu'l-Feyz Ahmed b. Sâdık el-Gumârî el-Muğîr ale'l-Ehâdîsi'l-Mevdûâtî fi'l-Câmii's-Sağîr adlı eserinde (s. 6) "*Âfetü'z-zaraf: es-Salaf...*" hadisinde -ki Suyûtî, Beyhakî'nin "*Şuâbu'l-Îmân*" kitabından rivâyet etmektedir- Suyûtî, Beyhakî'nin sözlerine çok güvenmekte ve onun bilerek "mevzû" hadis rivâyet etmeyeceğini söylemektedir. Halbuki gerçek böyle değildir. Aksine Beyhakî çok sayıda "mevzû" hadis rivâyet etmiştir..."

Suyûtî'nin, Beyhakî'nin Delâilü'n-nübüvve eserinden naklettiği "*Dünyanın yaşı yedi bin yıldır. Ben sonuncu bin yıldayım*" hadîsi ile ilgili Üstad Gumârî şunları söylemektedir: "Ben derim ki, hadis hâfızları bu hadîsin "mevzû" olduğunu söylemektedirler. Suyûtî gibi bir müellif şayet günümüzde yaşamış olsaydı bu hadîsi nakletmekten çekinir ve Beyhakî için, "mevzû" olduğunu bildiği bir hadis rivâyet etmez" cümlesini sarfetmezdi." (Gumârî, a.e., s. 48).

Diğer taraftan Suyûtî, "*Hacamatçı ve tellâk müstesnâ. Arap, Arap ile, köle de köle ile denktir.*" hadîsini de Beyhakî'nin *Sünen*'inden rivâyet etmektedir. Hayret

8-Hatîb el-Bağdâdî'nin Eserleri:

Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1070) hadis sahasındaki otoritesine rağmen tahminlerin de çok üzerinde "mevzû" hadisleri kullanmıştır. Aynî, "*el-Bidâye Şerhu'l-Hidâye*" adlı eserinin "Besmele" bahsinde bu durumu açıklamaktadır.¹³

9-Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin Eserleri:

Zeylâî (ö. 743/1342), Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin (ö. 405/1014) eserleri hakkında "*Nasbu'r-Râye li-Ehâdisi'l-Hidâye*" adlı eserinde şunları söylemektedir: "İbn Dihye (ö. 633/1235) "*el-Âlemü'l-Meşhûr fî Fezâili'l-Eyyâmi ve's-Şuhûr*" adlı eserinde der ki: "Hadis ile meşgul olanlar Hâkim'in sözlerinden sakınmalıdır. Çünkü onun hatası çok olduğu gibi, yanılması da meşhurdur. Hâkim'den sonra gelen pek çok kimse de onun bu durumunu fark edemeyerek aynı hataları tekrarlamışlardır. Aynî, "*el-Binâye*" isimli eserinde, Hâkim'in "zayıf", hattâ "mevzû" hadisleri "sahîh" saydığını ve onun "tesâhül" göstermede çok meşhur olduğunu belirtmektedir.¹⁴

doğrusu! Beyhakî Sünen'inde böyle bir bâtula nasıl yer verebiliyor!? Suyûtî de onun bile bile "mevzû" hadis rivâyet etmeyeceğini sanıyor. Halbuki, bu hadîsin "mevzû" olduğu konusunda hadis talebesi dahi tereddüt etmez (*a. mlf., a.e., s. 73*). Üstad Gumârî, Beyhakî'nin kitaplarında rivâyet ettiği bu tür "mevzû" hadislere mezkûr eserinin 9, 26, 35, 77, 79 ve 102. sayfalarında dikkat çekmektedir).

13.bk. Aynî, *a.g.e., I, 628*. Zehebî, *er-Ruvâtü's-sikâtü'l-mütekellem fîhim bimâ lâ yücibu reddehum* adlı risalesinde (s.11), Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hâfiz Ebû Bekir el-Hatîb hakkında şunları söylemektedir: "Bu şahsı bazıları tenkit etmektedir. Bunlar arasında Ebû Nuaym el-İsbahânî ve daha sonraki pek çok âlim de bulunmaktadır. Eserlerinde "mevzû" hadis rivâyet edip, üstelik bunlardan insanları sakındırmayan kimselerin kazandığı günahdan daha büyük günah tasavvur edemiyorum. Bu yaptıkları Sünete karşı işlenmiş büyük bir günah ve bir cinayettir! Allah bizleri de, onları da affetsin!

Öte yandan şeyhülislâm İbn Teymiyye, *er-Reddu 'ale'l-Bekrî* isimli eserinde (s. 19) şöyle demektedir: "Ebû Nuâyım, *Hilyetü'l-Evliyâ* kitabında sahâbenin fazîleti ve zühd konusunda "mevzû" olduğunu bile bile çok tuhaf hadisler rivâyet etmektedir. Hatîb Bağdâdî, İbnu'l-Cevzî, İbn Asâkîr, İbnu Nâsır ve benzerleri de Ebû Nuâyım gibidir."

14. İmam Zeylâî, çok önemli ve değerli kitabı, *Nasbu'r-Râye*'de (s. 341-342) Hâkim Nîsâbü'rî'nin "tesâhül"ünü, onun ve benzerlerinin düştükleri pek çok hatayı tam anlamıyla ifade eden bir tarzda tarif etmektedir. Uzun olsa da, çok nefis ve faydalı

Suyûfî, “*et-Taakkubât ‘alâ İbni’l-Cevzî*” adlı eserinde,¹⁵ Şeyhülislâm İbn Hacer’den şunları nakletmektedir: “İbnü’l-Cevzî’nin (ö. 597/1200) kitap-

bulduğum için onun sözlerini aynen aktarıyorum: “Sahîh Hayn sahipleri Buhârî ve Müslim, haklarında tenkit bulunan râvîlerden hadis rivâyet ettikleri zaman, o kimsenin “mütâbi” ve “şevâhid”i bulunan hadisleri seçmişlerdir. Bu durumda o râvînin hadîsinin aslının olduğu anlaşılmaktadır. Her iki imam da bir râvînin “teferrüd” ettiği ve özellikle de “sika” râvîlerin rivâyetine muhâlif olan hadislerini almamışlardır. Meselâ, İmam Müslim, Ebû Üveys tarîki ile gelen, “*Namazı kulum ile kendi aramda taksim ettim...*” hadisini rivâyet etmektedir. Çünkü Ebû Üveys bu hadisin rivâyetinde yalnız değildir. Aynı hadisi Mâlik, Şu’be, İbn Uyeyne gibi “sika” râvîler de rivâyet etmektedirler. Dolayısıyla Ebû Üveys’in hadisi bu rivâyetlerle takviye olmaktadır. Yukarıda sözü edilen kusurlar daha çok Sahîh Hayn üzerine “müstedrek” yazan kimseler için geçerlidir. Bu kimseler “müstedrek”lerde bu konularda “mütesâhil” davranmışlardır.

el-Hâkim Ebû Abdillâh en-Nîsâbü'rî, Sahîh Hayn üzerine telif ettiği Müstedrek kitabıyla en çok tesâhül gösterenler arasında zikredilebilir. Nitekim o, bazen “Bu hadis Sahîh Hayn’ın ya da ikisinden birinin şartına göre “sahîh”tir” demektedir. Halbuki burada sözünü ettiğimiz “illet” vardır. Daha önce de açıklandığı gibi, bir râvînin hadis imamlarından birinin şartına uygun herhangi bir hadîsinin bulunması sebebiyle, o râvînin bütün hadislerinin “sahîh” türü bir eserde zikredilmesini gerektirmez. Üstelik Hâkim, Buhârî’nin “*Sahîh*”inde yer almayan râvîlerden de hadis rivâyet etmektedir. Mesela İkrime’nin, İbn Abbas’tan rivâyet ettiği bir hadis hakkında, “Bu hadis Buhârî’nin şartına uygundur” demektedir. O bu sözünü Buhârî’nin İkrime’den hadis rivâyet etmiş olduğunu kastetmiş oluyor ki, bu da bir “tesâhül”dür. Ayrıca o, çoğu zaman bir kısmı Buhârî’de, bir kısmı da Müslim’de bulunan râvîlerin hadislerini, “Bu hadis Şeyh Hayn’ın şartlarına uygundur diyerek rivâyet etmektedir ki, bu da bir “tesâhül”dür. Çünkü her iki imam da, o râvînin sadece bir hocasından gelen hadislerini rivâyet edip, başka hocalarından gelen hadislerinin rivâyet etmemişlerdir. Binâenaleyh, böyle bir rivâyet her ikisinin de şartlarına uygun olamaz. Nitekim Buhârî ve Müslim, Hâlid b. Mahled el-Katavânî’nin, Süleyman b. Bilâl ve diğer hocalarından gelen rivâyetlerini almışlar ve fakat onun Abdullah b. Müsennâ’dan olan rivâyetlerini almamışlardır. Çünkü Hâlid b. Mahled el-Katavânî, Abdullah b. Müsennâ’dan rivâyet etmekle ma’ruf değildir. Şimdi biri çıkıp da, Hâlid b. Mahled’in, Abdullah b. Müsennâ’dan rivâyet ettiği hadise, “Bu hadis Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur” derse elbette “mütesâhil” olur. Ayrıca Hâkim, çoğu Buhârî ve Müslim’in ricâli olan ve fakat senedinde “zayıf”lık ve “yalancı”lıkla itham edilmiş başka bir râvî de bulunan bir hadisi alarak “Bu hadis Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygundur” demektedir ki, bu affedilmez bir “tesâhül”dür. Onun Müstedrek’i incelendiği takdirde bu anlatılanlar açıkça görülecektir.

larında ve Hâkim'in "*Müstedrek*"inde gösterdikleri "tesâhül"ler, her ikisinin de eserlerinden istifade etmeye engel olmaktadır.¹⁶ Çünkü bu eserlerden alınacak bir hadis onların "tesâhül" gösterdiği hadislerden olabilir. Dolayısıyla hadis tenkidi ile uğraşanların, onlardan nakil yaparken, söylediklerini aynen tekrarlamak yerine, daha dikkatli davranmaları gerekmektedir.¹⁷

Takıyyuddîn İbn Şuhbe'nin (ö. 851/1447), "*Tabakâtü's-Şâfi'iyye*" adlı eserinde, Zehebî'nin, "Müstedrek hakkında şunları söylediği zikredilmektedir: "Büyük bir bölümü Buhârî ve Müslim'den birinin şartına uygundur ki, eserde yer alan hadislerin yarısı bu şekildedir. Kitabın diğer dörtte biri, senedi "sahîh" ve bazıları da "illetli" olan hadislerden oluşmaktadır. Geriye kalan kısmı ise "sahîh" olmayıp "münker" ve "zayıf" hadislerdir. Ayrıca bunlar arasında "mevzû" olanlar bile vardır. Eseri ihtisâr ettiğim çalışmamda bu hususları açıklamış bulunuyorum."¹⁸

15. bk. s. 1. *Matbaa-i Alevî*, Lekno.

16. Şehâvî'nin *el-İlâm bi't-Tevbîh Limen Zemme Ehle't-Tevrîh* adlı eserinde (s. 61) zikrettiği gibi, ilim ehli olmayanlar bu tür kitaplardan istifade edememişlerdir. O bu konuda şöyle denmektedir: "Hâkim gibileri eserlerinden -ehliyetli olanlar hariç- insanların istifade etmesini mâni olmuşlardır. Çünkü Hâkim, "*Müstedrek*" kitabında "tesâhül" göstermiştir. Kaldı ki, o eserine "zayıf" hadislerden başka, "mevzû" hadisleri dahi almıştır.

17. Hâfız İbn Hâcer, "*Mesâbîhu's-Sünne*"de yer alan ve "mevzû" olarak vasıflandırılmış hadisleri îzâh ederken, Hâkim'in "tesâhül"üne delil getirmektedir. İbn Hacer şöyle söylemektedir: "Hâkim hadisleri "sahîh" olarak vasfetme konusunda "mütesâhil"dir. İbnü'l-Cevzî ise, hadislerin "mevzû" olduğunu iddia etmek hususunda "mütesâhil"dir. (İbn Hacer'in bu açıklamaları, "*Miškâtü'l-Mesâbîh*"in Dimaşk baskısında (III, 313) neşredilmiş bulunmaktadır).

18. Zehebînin sözü edilen bu ibaresi, Suyûtî'nin "*Tedribü'r-Râvî*" eserinde "mevzûât" konusunun başından (s. 52) itibaren yer almaktadır. Öte yandan Zehebî "*Tezkiretü'l-Huffâz*" adlı eserinde (s.1042-1045) Hâkim'in terceme-i hâlimden bahsederken şunları kaydetmektedir: "Şüphe yok ki, "*Müstedrek*"te sıhhat şartı taşımayan pek çok hadis vardır. Üstelik Hâkim'in "*Müstedrek*"e bile bile aldığı "mevzû" hadisler de mevcuttur. Keşke Hâkim "*Müstedrek*"i hiç yazmasaydı. Çünkü onun bu eserde yaptıkları, kendi fazîletine gölge düşürmüştür.

Suyûtî de "*Tedrib*" adlı eserinde (s. 25), Zehebî'nin "*Müstedrek*"i ihtisâr ettiğini ve orada pek çok hadisin "zayıf" ve "münker" olduğunu ortaya koyduğunu bildirmekte ve onun eserde bulunan "mevzû" hadisleri bir cüzde topladığını, bunların

ise yüz kadar olduğunu haber vermektedir. Üstadım Zâhid el-Kevserî "*Makâlât*" adlı eserinde (s. 40) Zehebî'nin Hâkim hakkında şunları söylediğini kaydetmektedir: "Hâkim "sadûk"tur. Ancak o, "*Müstedrek*"inde "zayıf" hadisleri "sahîh" olarak göstermektedir. Bu durum onda çokça mevcuttur. Kendisi bunun farkında mı, değil mi, bilemiyorum! Halbuki o bunu fark edemeyecek biri değildir. Şayet o bunu bilerek yaptı ise, bu çok büyük bir hıyânettir." İbn Hacer bu durumu, onun, Müstedrek'i ömrünün sonlarında telif etmesi sebebiyle unutkanlık ve yanılığa düşmesi ile açıklamaktadır.

Hâfız Ebû Bekir el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd* isimli eserinde (V, 474) Hâkim'den bahsederken şunları söylemektedir: "Nisâbur ulemâsından sâlih, fâzıl bir âlim olan Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Urmevî'nin bana söylediğine göre, Hâkim Şîî'liğe meyyâl biridir. O şöyle demişti: "Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre "sahîh" zannettiği hadisleri toplamıştır ki, bunlar içerisinden çıkarılması gereken hadislerden biri, "*Hadîsü tayr*", diğeri ise "*Men küntü mevlâhu fe Aliyyîn mevlâhu*" hadisidir. Hadis âlimleri bu hadisleri kabul etmedikleri gibi, onun bu davranışını da doğru bulmamışlardır. Diğer taraftan Hâfız İbn Tâhir el-Makdisî ve Hâfız İbn Hâcer el-Askalânî de, Hâkim'in meşhur bir Şîî olduğunu söylemişlerdir (bk. *Müstedrek*, IV, 614).

Zehebî, "Telhîsu'l-Müstedrek" adlı eserinde (III,130-131) Hâkim'in rivâyet ettiği "Tayr hadîsi" hakkında şöyle demektedir: "Ben uzunca bir zaman Hâkim'in Müstedrek kitabına bu "Tayr hadîsi"ni çekinerek almış olabileceğini düşünüyordum. Ancak onu eserini dikkatlice inceleyince gördüm ki, korkunç derecede "mevzû" hadis var. Onların yanında bu "Tayr hadîsi" çok hafif kalmaktadır.

İmâmü'l-Asr şeyh Muhammed Enver el-Keşmirî (rh.a.) *Feyzu'l-Bârî 'alâ Sahîhi'l-Buhârî* adlı eserinin mukaddimesinde (I, 36) belirttiğine göre, bazı âlimler, Müstedrek'te "sahîh" hadis olmadığını, hatta bir kısım hadislerinden onun Râfizîliğe mensup olduğunun hissedildiğini ileri sürmüşlerdir. Zikredilen bu iki görüşün ortak noktasını Zehebî şöyle açıklamaktadır: Müstedrek'te bulunan hadislerin yarısı "sahîh" ve "hasen", iki yüz kadarı yahut biraz fazlası kendisiyle amel gerekmeyen hadislerdir. Geriye kalanları ise "zayıf" ve "mevzû" hadislerden oluşmaktadır." Keşmirî sözlerine şöyle devam etmektedir: "Hâkim'e ne oldu da bu duruma düştü ve hangi sebepten ötürü kitabına "mevzû" hadisleri aldı bilemiyorum. Bunu kendisine nasıl yakıştırmış olabilir!? Halbuki bu yüzden insanların pek çoğu bir daha dönmek üzere onun bu eserinden yüz çevirmiş oldular.

Sonra bakınız benim Müstedrek'te gördüğüm bir hadisin senedinin üst kısmı Buhârî'nin ricâlinin senedleri iken, senedin diğer kısımları uydurmacı ve yalancılardan oluşmaktadır. Buna rağmen Hâkim böyle bir hadise "Buhârî'nin şartına göre sahihtir" hükmünü verebilmektedir. Ben şunu anladım ki, Hâkim'in bu hükmü hadisin bir bölümüne göre doğru olabilir; fakat diğer bölümüne göre mümkün değil. Bu sanki Hâkim'den südür etmiş yeni bir ıstılahtır. Aslında senedin

İbnü's-Salâh, "*Mukaddime*" de, Hâkim'den şöyle söz etmektedir: "Sahîh hadis şartları konusunda müsâmahalı, hüküm verme konusunda "müte-sâhil"dir. Şayet onun sıhhatine hükmettiği bir hadis hakkında, diğer âlimler tarafından hadisin sıhhatine dair bir açıklama bulunamaz ise, o hadis "hasen" sayılmalıdır. "Zayıf" olduğunu gösteren bir "illet" ortaya çıkmadıkça delil olabilir ve bu hadisle amel edilebilir."

Nevevî de (ö. 676/1277) "Takrîb isimli eserinde İbnü's-Salâh'ın görüşünü benimsemekte ve şöyle demektedir: "Hâkim'in "sahîh" dediği bir hadis hakkında başka birinin hadisin sıhhatine ve zayıflığına delâlet eden bir açıklamasını bulamadığımız takdirde, "zayıf" olmasını gerektirecek bir illet ortaya çıkıncaya kadar, hadisin "hasen" olduğuna hükmederiz."¹⁹ Suyûtî, Nevevî'nin bu açıklamasına şöyle bir açıklık getirmektedir: "Nevevî'nin Hâkim'in "sahîh" dediği..." sözü, onun sıhhatini açıklamadığı hadislerden sakındırmak içindir. Sıhhati kesin olarak ortaya çıkmadıkça bu hadislerle güvenilemez."²⁰

İbn Cemâ'a "*Muhtasarı Usûli'l-Hadîs*" adlı eserinde,²¹ İbnü's-Salâh'ı eleştirerek, ilmi üslup açısından uygun olan, bir kimsenin bu hadisleri araştırarak "sahîh", "hasen" ya da "zayıf" diye hükmetmesidir" demektedir. Öte yandan "*Elfiye*" şârihleri olan Irâkî, Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 893/1487) ve Sehâvî (ö. 902/1496), "İbnü's-Salâh, zamanımızda artık böyle bir hadisin sıhhatine hüküm verebilecek kimselerin bulunmadığı görüşüne dayanarak

tamamına göre hüküm verilmelidir. Yoksa senedin bir parçasına göre hadise hüküm verilemez." (Keşmirî'nin sözleri burada bitmektedir). Hâkim'in bu davranışı Zehebî'yi çok kızdırmış olacak ki, O "*Telhîsu'l-Müstedrek*" eserinde öfkeli bir üslupla Hâkim'e ateş püskürmektedir. Ayrıca bazı hadisler üzerine "billâhi", "tallâhi" şeklinde yeminler ederek "mevzû" olduklarını söylemektedir. Söz konusu hadislerden bazılarının "*Müstedrek*" ve "*Telhîs*"teki yerleri şöyledir: I, 234; II,315,618; III, 126, 127, 129, 153, 160.

19.Suyûtî, *Tedrib*, s. 52.

20.a. mlf., a.e., s. 53.

21.Bedr İbn Cemâ'a'nın "*el-Menhelü'r-Reviyyü fî Muhtasarı Ulûmi'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi*" adını verdiği bu eser, İbnü's-Salâh'ın "*Mukaddime*"sinin bir ihtisârı olup, "*Muhtasarı Usûli'l-Hadîs*" adıyla ma'ruftur. İbn Cemâ'a, birtakım îzâh ve ziyâdelerle "*Ulûmi'l-Hadîs*"i ihtisâr etmiştir. Eser Dr. Muhyiddîn Abdurrahman Ramazan'ın tahkiki ile, ilk defa (1395/1975) Dımaşk'ta basılmıştır (Çev.).

bu sözü söylemiştir” demek sûretiyle, bir anlamda Hâkim'i tenkit eden İbn Cemâ'a'nın görüşüne katılmışlardır.

10-Sahîhu İbn Hibbân:

İbnü's-Salâh, İbn Hibbân'ın (ö.354/965) “Sahîh”inin “tesâhül” açısından Hâkim'in “*Müstedrek*”ine benzediğini söylemiş ise de,²² Irâkî, Hâzimî'nin (ö 584/1188) İbn Hibbân'ın hadis ilminde Hâkim'den daha üstün olduğunu söylediğini nakletmektedir.²³

Suyûtî “*Tedrib*” adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir: “İbn Hibbân'ın “tesâhül”ü konusunda söylenenler doğru değildir. Şayet İbn Hibbân'a “tesâhül” atfedilmesi kitabında “hasen” hadisler bulunması sebebiyle ise, bu bir kavram kargaşasıdır. Çünkü onun “hasen” dedikleri “sahîh” anlamındadır. Yok eğer şartlarının hafif olması sebebiyle ise, İbn Hibbân hadîsi, râvîsi “sika” olup “müdehîs” olmayan şeyhinden işitmiş, şeyhi de hadisi aldığı kimselerden bizzat işiterek rivâyet etmişse “Sahîh”ine almıştır. Bu durumda “irsâl” ve “inkitâ” sözkonusu olamaz. İbn Hibbân'a göre, bir râvîde “cerh” ve “ta'dîl” bulunmadığı zaman ve bu râvînin hocalarının her biri ile, hadisi kendisinden alan râvîsi “sika” olup, “münker” bir hadis rivâyet etmediği takdirde bu kimse “sika”dır. İbn Hibbân'ın “Kitâbü's-Sikât”ında bu durumda olan pek çok râvî bulunmaktadır. Ancak halini bilmediği râvîleri “sika” sayması sebebiyle çoğu zaman ona itiraz edilmiştir. Oysa kendisine yapılan bu itirazlar yersizdir. Çünkü burada bir karışıklık sözkonusu değildir. Bunlar Hâkim'in şartlarından farklıdır. Sonuç olarak Hâkim kendi şartına riayet etmediği halde, İbn Hibbân kendi şartlarına bağlı kalmıştır.²⁴

Suyûtî'nin “*el-Leâli'l-Masnû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevdû'a*” eserinde, Zerkeşî'nin (ö.794/1391) “*Tahrîcü Ehâdîsi'r-Râfi'i*” adlı kitabından naklettiği şu söz, İbn Hibbân'ın Hâkim'den daha müdakkik biri olduğuna delâlet etmektedir. Diğer yandan “Muhtâra” sahibi Ziyâ el-Makdisî'nin şartları, Hâkim'in şartlarından daha kuvvetlidir. Onun şartları Tirmizî ve İbn Hibbân'ın şartlarına daha yakındır.²⁵

22.İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 18.

23.Şerhu Elfiye, I, 65.

24.Suyûtî, *Tedrib*, s. 53.

25.Allâme Âlûsî, Rûhu'l-Me'ânî isimli tefsirinde Cenâb-o Hakk'ın Nur Sûresi'ndeki

Nevevî, “*Şerhu'l-Mühezzeb*” adlı eserinde, Beyhakî'nin, Hâkim'den daha müdakkik bir araştırmacı olduğu konusunda hadis hafızlarının ittifak halinde olduklarını zikretmektedir. Diğer taraftan İbnü's-Salâh da şöyle demektedir: “Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî (ö. 204/819), Ubeydullah b. Mûsâ (ö. 213/828), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İshâk b. Râhûye (ö. 238/852), Abd b. Humeyd (ö. 249/863), Dârimî (ö. 265/878), Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (ö. 307/919), Hasen b. Süfyân (ö. 303/915), Bezzâr'ın (ö. 292/904) “*Müsned*”leri ve benzeri eserler delil olabilme ve içindeki hadislerle güven duyabilme açısından “*Kütüb-i Hamse*”ye ve bunlara benzeyen eserlere dâhil edilmezler. Çünkü bu “*Müsned*”lerde delil olup olmamasına bakılmaksızın, her bir sahâbînin bölümünde ondan rivâyet edilen hadisleri almak âdettir.²⁶

11-İmam Mâlik'in Muvatta'ı:

Suyûtî'nin “*Tedrib* adlı eserinde yer aldığına göre, Hatîb Bağdâdî ve diğer âlimler, “*Muvattâ*”ın bütün “*câmî*” ve “*müsned*” türü kitaplardan önde geldiğini belirtmişlerdir.²⁷ Buna göre o, Hâkim'in “*Sahîh*”inden sonra demektir (!).

İbn Hazm (ö. 456/1063), bu konuda şöyle demektedir: “Hadis kitaplarının en üstünü “*Sahîhayn*”dır. Sonra Sa'd b. Seken'in (ö. 353/964) “*Sahîh*”i ve İbnü'l-Cârûd (ö. 376/986) ve Kâsım b. Esbağ'ın (ö. 340/951) “*el-Müntekâ*” isimli eserleri gelmektedir. Bu kitaplardan sonra Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin kitapları, Kâsım b. Esbağ ve Tahâvî'nin (ö.321/933) “*Musanef*”leri, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Bezzâr (ö. 354/965), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/849), Osman b. Ebî Şeybe'nin (ö. 239/950) “*Müsned*”leri,

“*hattâ teste'nisû...*” âyet-i celîlesinin îzâhında (VI, 46) şunları söylemektedir: “Ziyâ el-Makdisî'nin “*Kitâbü'l-Ehâdîsî'l-Muhtâra*” sı muteber bir kitaptır. Sehâvî, “*Fethu'l-Muğîs*”de “*müsned*” sahiblerini zikrederken şöyle demektedir: “*Kitâbu Ehâdîsî'l-Muhtâra*”yı en güzel şekilde derleyen Makdisî de bunlardandır. Suyûtî “*Cem'u'l-Cevâmi*”nin önsözünde *Kütüb-i Hamse*'yi sayarken, *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*, *Sahîh-i İbn Hibbân*, *el-Müstedrek* ve Ziyâ el-Makdisî'ye ait olan *Muhtâra*'yı zikretmiş ve “Bu beş kitabın tamamı “*sahîh*”tir” demiştir. Hâfız İbn Raceb, “*Tabakâtü'l-Hanâbile*” isimli eserinde hadis imamlarından bazılarının, “*el-Muhtâra*”nın, Hâkim'in “*Sahîh*”inden daha iyi olduğunu söylediklerini nakletmiştir. Bu konuda ayrıca bk. Leknevî, *el-Ecvibetü'l-Fâdila*, s. 153-155.

26.İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 41.

27.Suyûtî, *Tedrib*, s. 54.

ayrıca İbn Sencer (ö. 258/968), Ali b. el-Medîni (ö. 234/848) ve İbn Ebî Garaze'nin (ö. 276/889) "*Müsned*"leri ve Sadece Resûlullah'ın (s.a.v.) sözleri için yazılmış bu ayardaki eserler, sonra "sahîh" hadisleri içeren en büyük eser olan Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826) "*Musannef*"i gelmektedir. Bunlardan sonra İbn Ebî Şeybe'nin "*Musannef*"i ile Bakî b. Mahled (ö. 276/889), Muhammed b. Nasr el Mervezî (ö. 294/907) ve İbnü'l-Münzir'in (ö. 318/930) kitapları gelmektedir. Daha sonra da Hammâd b. Seleme (ö. 276/889), Said b. Mansûr (ö. 227/841) ve Vekî b. Cerrâh'ın (ö. 197/812) "*Musannef*"leri, Mâlik (ö. 179/795), İbn Ebî Zî'b (ö. 159/775) ve İbn Vehb'in (ö. 197/812) "*Muvatta*"ları, İbn Hanbel'in "*Mesâil*"i ve Ebû Sevr'in (ö. 240/854) "*Fıkh*"ı gelmektedir.²⁸

Suyûtî, İbn Hazm'ın "Muvatta konusunda şöyle dediğini nakletmektedir: "İmam Mâlik, "*Muvatta*"da bulunan yetmiş küsur hadisle amel etmeyi bizzat kendisi terk etmiştir. Bu eserde "zayıf" hadisler de bulunmaktadır."²⁹

Zehebî, "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*" adlı eserinde, İbn Hazm'dan yukarıda zikredilen söze benzer bir nakilde bulunmuş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: "İbn Hazm'a hayret doğrusu! "*Muvatta*"ı "*Sahîhayn*"dan sonra Ebû Dâvûd'un "*Sünen*"i ile birlikte zikretmeli idi. Fakat o bundan kaçınmış ve sadece Resûlullah'ın sözlerine hasredilen "*Müsned*"lere öncelik vermiştir. Ne İbn Mâce'nin "*Sünen*"inden, ne de Tirmizî'nin "*Câmi*"inden bahsetmiştir. Bunun nedenine gelince; İbn Hazm bu iki kitabı görmemiştir. Çünkü bu kitaplar Endülüs'e onun ölümünden sonra girmiştir.

Diğer yandan Zürkânî (ö. 1122/1710) "*Şerhu'l-Muvatta*" adlı eserinde, Suyûtî'nin, İmam Mâlik'in şartına göre "*Muvatta*"ın tamamının "sahîh" olduğunu söylediğini nakletmektedir.³⁰

12-Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i:

Zehebî "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*" eserinde "Müsned konusunda şunları söylemektedir: "Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"indeki "zayıf" hadislerin bir kısmı nakli câiz ve fakat ihticâc için kullanılmayacak hadislerdir. Yine bunlar içerisinde "*mevzû*" hadislerle benzeyenler de bulunmaktadır. Ancak bunların

28. İbn Hazm, *Merâtibü'd-Diyâne*, Ayrıca bk. Zehebî, *Tezkire*, s.1135.

29. Suyûtî, *Tedrîb*, s. 54.

30. Zürkânî, *Şerhu'l-Muvatta*, I, 9.

sayısı denizde bir katre misâlidir.³¹

İbn Teymiyye (ö. 728/1327) “*Minhâcü's-Sünne*” adlı eserinde şunları zikretmektedir: “Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali (r.a.) gibi sahâbîlerin fazîletlerine dair bir eser tasnif etmiş olan Ahmed b. Hanbel, bu kitabında “*Müsned*”de bulunmayan hadisleri de rivâyet etmiştir. Onun “*Müsned* ve diğer eserlerinde rivâyet ettiği hadislerin tamamı kendisine göre de hüccet değildir. Aksine o, hadis râvileri ne rivâyet etmişlerse onları nakletmiştir.”³²

Ahmed b. Hanbel’in “*Müsned*”indeki şartı, yalan söylediği bilinen birinden hadis rivâyet etmemektir. Kendisi her ne kadar bu şartında zayıf kalmış olsa da, onun “*Müsned*”inde riâyet ettiği şartlar, Ebû Dâvûd’un “*Sünen*”inde uyguladığı şartlardan daha kuvvetlidir.³³

31.Üstadımız Zâhid el-Kevserî, Ebû Mûsâ el-Medîni’nin Hasâisü'l-Müsned’i üzerine yazdığı ta’likâtında şunları söylemektedir: “İbnü'l-Cevzî’nin *Müsned*’de bulunduğunu söylediği “mevzû” hadislerin toplamı, ki bunların tamamına her ne kadar cevap verilmiş olsa da, otuz sekiz hadistir. “Zayıf” hadislere gelince söze gerek yok, onlar çok fazladır. Bu konudaki hadislerin delil olarak alınıp alınamayacağı hususunda Irâkî’nin “*Cüz*”ü ve İbn Hacer’in “*Taakkubât*”ı kifâyet eder.

32.İbn Teymiyye yine aynı eserinde şunları söylemektedir: “İmam Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve diğer bazı âlimler, “şevâhid” ve “itibar” için, râvileri “sû-i hıfz” (ezberi kötü) gibi illetlerle itham edilen râvilerden hadis rivâyet etmişlerdir. Çünkü bazan “şâhid”i bulunan bir hadisin “mahfûz” olduğu, bazan da hatalı olduğu ortaya çıkabilir. Hadisi rivâyet eden yalancı bir râvî -meşhur yalancı olmadıkça- bazan doğru bir rivâyette bulunmuş olabilir. Bu durumda onun hadisi rivâyet edilebilir. Fâsık bir râvînin rivâyet ettiği her hadis de yalan olmayabilir. Bu yüzden onun verdiği haberi incelemek gerekir. Nitekim Yüce Allah “*Ey îmân edenler! Size fâsık biri bir haber getirdiğinde onu araştırınız.*” (Hucurât Sûresi, 49; 6) buyurmaktadır. Binâen aleyh, hadislerin “şevâhid”i de sözkonusu hadisin doğru mu yalan mı olduğunun anlaşılması bakımından rivâyet edilmektedir (İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne*, IV, 15).

33.Minhâcü's-sünne’nin matbû nüshasında, “Ebû Dâvûd’un şartları gibi” مثل شرط داود şeklinde yazılmıştır ki, bu hatalıdır. Oysa “Ebû Dâvûd’un şartından daha kuvvetlidir” أمثل من شرط أبي داود olacaktır.

İbnü'l-Cevzî “*el-Mıs'adü'l-Ahmed*” adlı eserinde (s. 25) İbn Teymiyye’nin, “Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’deki şartı, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inin şartından daha kuvvetlidir. Ebû Dâvûd Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’e almadığı Muhammed b. Saîd el-Maslûb gibi râvilerden rivâyette bulunmuştur” dediğini nakletmektedir.

Ahmed b. Hanbel'in fazîletlere dair yazdığı kitaplarına gelince; İster "sahîh" ister "zayıf" olsun, o, hocalarından işittiği her şeyi rivâyet etmiştir. Onun, kendisinde bulunan hadisleri rivâyet etmekten başka bir maksadı yoktur.³⁴

Üstadımız Zâhid el-Kevserî bu konuda şunları söylemektedir: "Ebû Dâvûd, ricâl şartları bakımından daha çok Tirmizî'ye benzer. İbn Receb bu konuda şöyle demektedir: Tirmizî senedi "ferd" olan ve ittifakla yalancı olduğu bilinen ithâm edilmiş bir râvîden rivâyette bulunmuş mudur, bilemiyorum. Ancak o, böyle birinin bir çok tarikten gelen rivâyetini nakleder ki, bunun bir kısmı ithâm edilmiş olabilir. İşte bu şekilde o, Muhammed b. Sa'îd el-Maslûb ve Muhammed b. Sâib el-Kelbî'den rivâyette bulunmuştur. Tirmizî bazan "seyyü'l-hıfz" olan bir râvîden, ya da hadisinde çokça yanlışlığa düşen birinden *غلب على حديثه الوهم* rivâyet eder. Fakat çoğu zaman böyle durumlarda sessiz kalmayıp açıklamada bulunur."

Kevserî sözlerini şöyle sürdürmektedir: "Bir hadisin "tarik"leri çoğaldığında itham olunmayan bir "tarik"e yardımı olur. Halbuki İbn Teymiyye'nin, "sû-i hıfz" ve "vehm" sahibi râvîlerden rivâyette bulunup da bunu da açıklamayan Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"inin şartının (Ebû Dâvûd'un "*Sünen*"inin şartından) üstün olduğunu ileri sürmesi haklı görülemez. "*Müsned*"de yer alan pek çok hadîsin asıl (sahîh) kaynaklarda bulunmuş olması buna kıyas edilemez. Aksine "*Müsned*"de Muhammed b. Sa'îd el-Maslûb ve Âmir b. Sâlih gibi hali hiç de iyi olmayan râvîlerden gelen "ferd" hadisler yer almaktadır. Öyle ki, İbn Ma'în bile, "Ahmed b. Hanbel aklımı mı yitirdi? Âmir gibi birinden rivâyette bulunuyor!" demiştir.

Diğer taraftan Nesâî, Şeyhayn'ın hadis aldığı ricâlin şartlarına uygun hadisleri almaya özen gösterdiği bilinmektedir. Ancak buna rağmen "*Sünen-i Nesâî*" Sahihayn'ın derecesine ulaşamamıştır. *Müsned*'in Kâti'î'den "ferd tarik"le gelen nüshası -ki, Kâti'î, İbnü'l-Müzhîb'den, o, Ahmed İbnü'l-Hasîn, o da İbn Hanbel'den rivâyet etmiştir. Bu *Müsned*'in kesintisiz semâ kaydır. Kaldı ki, bu nüshanın râvîleri *Müsned*'i işittiklerinde henüz buluş çağında dahi değillerdir. Rivâyet ettiklerinde ise tamamen yaşlanmışlardır. şimdi nasıl olur da bu *Müsned*, Kütüb-i Hamse ile eş değerde sayılabilir.

34.İbn Teymiyye yine "*Minhâcü's-Sünne*"de (IV, 61), "Her ilim sahibi bilir ki, Ahmed b. Hanbel'in "fezâil" ve benzeri konularda "sahîh" diyerek rivâyet ettiği hadislerin tamamı "sahîh" değildir. Üstelik *Müsned*'de "sahîh" diye rivâyet ettiği her hadis ve yine insanlar arasında yalanı bilenmeyen meşhur kimselerden nakledilen hadislerin tamamı da "sahîh" değildir. Bunların bir kısmında "zayıf"lığa ya da hadîsin bâtlı olduğuna delâlet eden illet bulunabilir. Ancak çoğu zaman bu hadislerin büyük bir kısmı "ceyyid" hadis türünden olup, amel edilebilir. Bu nev'i hadisler *Sünen-i Ebî Dâvûd*'un hadislerinden daha kuvvetlidir. İbn Teymiyye'ye göre onun "fezâil" konusunda rivâyet ettikleri ise bunlardan farklıdır. Söz konusu hadislerin

Daha sonra Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah (ö. 290/902), "*Müsned*" üzerine ziyâdeler yapmıştır. Ebû Bekr el-Kâtî'î de (ö. 368/978) bazı ilavelerde bulunmuştur. Kâtî'î'nin ilaveleri arasında pek çok "mevzû" hadis mevcuttur.³⁵ Bir kısım câhiller bunları Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*'deki kendi rivâyetleri sanmışlardır ki, bu fâhiş bir hatadır.³⁶

Öte yandan Irâkî, İbn Teymiyye'ye muhalefet ederek, Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"inde "mevzû" hadisler olduğunu iddia etmiştir. Bu konuda müstakil bir cüz telif etmiş olan Irâkî, sözkonusu eserinde besmele, hamdele ve salveleden sonra şöyle demektedir: "Hicrî yedi yüz elli senesinde yahut birkaç yıl sonra Ahmed b. Hanbel'in mukallidlerinden olan bazı arkadaşlar bana, onun "*Müsned*" inde ferd olarak rivâyet edilmiş olup "mevzû" denen hadisler hakkında soru yönelttiklerinde, onlara bu tür hadislerin çok sayıda olmadığını ifade etmeme rağmen, yine de bana katılmamışlardı. Yedi yüz altmış yılında Şeyh Alâuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Sâlih ed-Dîmeşkî'ye "*Müsned*" i okurken "semâ" esnasında, "*Müsned*" de "zayıf" hadis var mıdır, yoksa tamamı "sahih" midir?" şeklinde bir söz geçti. Ben de "*Müsned*"de çok sayıda "zayıf" hadis olduğunu biraz da "mevzû" hadis bulunduğunu söyledim. Daha sonra Ahmed b. Hanbel'in mezhebine mensup birinin benim bu sözüme şiddetle karşı çıktığını öğrendim. O şahıs, İbn Teymiyye'den bu tür hadislerin, el-Kâtî'î'nin ziyâdeleri ile Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın rivâyetleri olduğunu nakletti. Onun bu sözü beni böyle bir eser hazırlamaya sevk etmiştir. Bu eser, "*Müsned*" de Ahmed

râvîlerinin yaptığı hatalar ve yalanları muhaddisin hâli bilinmeksizin anlaşılabilir. Ancak başka karîneler yardımıyla anlaşılabilir.

İbn Teymiyye yine aynı eserinde (IV, 75) şunları söylemektedir: "Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i meşhurdur. Ancak onun bir de Sahâbenin fazîletine dair meşhur bir kitabı daha vardır ki, "*Müsned*" de rivâyet etmediği bir çok hadisi orada rivâyet etmiştir. Bu hadisler arasında "*Müsned*" de rivâyet etmeye elverişli olmayacak derecede "zayıf", "mürsel" hattâ isnadsız hadisler mevcuttur.

35. İbn Teymiyye'nin "*Münhâcû's-Sünne*" adlı eserinde birden fazla yerde Kâtî'î'nin ziyâdeleri arasında pek çok "mevzû" hadis bulunduğunu ifade etmektedir (bk. IV, 75, 106).

36. İbn Teymiyye, "câhil" sözü ile "*Minhâcû's-Sünne*" eserini kendilerine reddiye olarak kaleme aldığı "Râfızîler"i kastetmektedir. Müellif (Leknevî) her ne kadar cümlede düşüklük meydana gelse de, söz umûmî olduğu için "câhil" kelimesinin çoğulu olan "cühhâl" kelimesini kullanmıştır.

b. Hanbel ve oğlu Abdullah'ın rivâyetleri arasında bulunan ve bazı âlimlerin "mevzû" dedikleri hadisleri içermektedir.:

İrâkî, daha sonra "Müsned" den dokuz hadis zikrederek, İbnü'l-Cevzî ve diğerlerinin bu hadislere "mevzû" diye hükmettiklerini belirtmektedir. Ancak İrâkî, bu hadislerden bazıları hakkında İbnü'l-Cevzî'nin görüşünü de kabul etmemektedir.

Daha sonra Hâfız İbn Hacer, İrâkî'ye reddiye olarak "el-Kavlü'l-Müsedded fi'z-Zebbi 'an Müsnedi Ahmed" isimli eserini kaleme almıştır. İbn Hacer söz konusu eserin Giriş kısmında "Bu kitapta, Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"inde yer alan ve hadis ehlinin "mevzû" sanarak aleyhinde konuştukları sözlerden bana ulaşan kadarını zikretmeyi düşündüm..." diyerek hocası İrâkî'nin cüz'ünü harfiyyen nakletmiş ve hadisleri tek tek ele alarak ona cevap vermiştir. Bundan başka İbnü'l-Cevzî'nin "mevzû" dediği ve fakat İrâkî'nin zikretmediği "Müsned"deki diğer hadisleri ele almış ve kesin delillerle bunların "mevzû" olmadığını isbat etmiştir.

13-İshâk b. Râhûye'nin Müsned'i:

Suyûtî'nin "Tedrib" adlı eserinde, İshâk b. Râhûye'nin (ö. 238/852)³⁷ Sahâbeden zikrettiği hadislerin, Ebû Zür'a'nın (ö. 264/878) naklettiklerinden daha sağlam olduğunu nakletmektedir.³⁸ İrâkî ise, "Bu durumda İshâk b. Râhûye'nin kitabında bulunan bütün hadislerin "sahîh" olduğu söylenemez. Belki, "terk ettiklerine nispetle bunlar daha iyidir" denebilir. Onun kitabında zayıf rivâyetler de vardır." demektedir.

14-Bezzâr'ın Müsned'i:

Bezzâr'ın (ö. 292/904) "Müsned"i hakkında, kendisinin hadisleri içinde "sahîh" olanlarını açıkladığı belirtilmiştir. Buna karşılık İrâkî şöyle demektedir: "Bezzâr, hadislerin "sahîh" olanlarını açıklamayı çok az yapmıştır. Ancak o, bazı hadis râvîlerinin rivâyetlerinde münferid kaldıklarını ve fakat aynı hadîsin başka "mütâbeat" olduğunu ifade etmiştir.

37. İmam Hâfız'ı-Kebîr Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî, İshâk b. Râhûye adıyla ma'ruftur. Hicrî 166 senesinde doğmuş, 238 senesinde vefat etmiştir. Altı ciltlik Müsned sahibidir.

38. Suyûtî, *Tedrib*, s. 101.